Z minulosti Židovského úverného družstva pre Prešov a okolie (1923-1941)[1]

PATRIK DERFIŇÁK

Inštitút histórie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov

Pre lepšie poznanie a pochopenie celého obdobia i jednotlivých významných udalostí odohrávajúcich sa v rokoch medzi dvoma svetovými vojnami má však v prípade slovenských miest a samozrejme aj Prešova, osobitný význam sledovanie činnosti početných spolkov, potravných i úverných družstiev a rôznych záujmových organizácií. Neobvykle intenzívny rozvoj prežívali v tomto období najmä rozmanité formy podielových družstiev, presadzujúce sa v prvom rade v hospodárskej oblasti. I keď tieto organizácie pôsobili v Prešove i na celom území Šariši už od konca 19. storočia, až dvadsiate a tridsiate roky minulého storočia priniesli prudký nárast ich počtu. Intenzívny rozvoj, i vzhľadom na neustále inzerovanie celého spektra rôznych služieb navyše dobre pozorovateľný, zaznamenali predovšetkým prešovské úverné družstvá. Popri filiálkach veľkých pražských a bratislavských bánk tu najmä v priebehu dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia veľmi úspešne pôsobilo päť väčších úverných a sporiteľných družstiev.[2]

Družstevné podnikanie zaznamenalo na celom území Slovenska už začiatkom dvadsiatych rokov mohutný rozvoj. Príčin bolo hneď niekoľko. Ťažkosti drobných akciových bánk, bojujúcich po zmenách v roku 1918 o vlastné prežitie práve v období rastúcej potreby nových úverov a celkového financovania povojnovej konjunktúry, nútili široké vrstvy obyvateľstva hľadať nové zdroje finančných prostriedkov. V samotnom Prešove sa k tomu pripájala aj skutočnosť, že i keď činnosť miestnych bánk, pokrývajúcich finančné potreby tunajších podnikateľov, zámožnejších stredných vrstiev i množstva spoločenských organizácií mala svoju dlhoročnú tradíciu, začiatkom dvadsiatych rokov takmer všetky miestne banky postupne zanikli. Množstvo väčších i drobných akcionárov bolo zvyknutých celé desaťročia zúčastňovať sa na ich chode, i na vyplácanie pomerne pravidelných výnosov zo zisku, ktoré vo forme dividend tie úspešnejšie každoročne prinášali. Nová situácia preto prirodzene vyvolávala potrebu opäť sa podieľať na zakladaní a činnosti finančných inštitúcií, ktoré by nielen bezpečne spravovali ich úspory, zhodnocovali investované prostriedky, ale v prípade potreby vypomohli aj čo možno najlacnejším úverom. Takéto ústavy by zohľadňovali aj znalosť miestnych pomerov, čo bolo najmä v prípade drobných podnikateľov, nedisponujúcich dostatočnými zárukami pre veľké bankové domy, mimoriadne dôležité. Vzhľadom na obmedzenia, ktoré v oblasti bankovníctva v novej československej republike vznikali, sa družstevná forma podnikania, nevyžadujúca si veľké kapitálové náklady a nekladúca ani mimoriadne administratívne nároky, stala pre široké vrstvy miestneho obyvateľstva veľmi výhodnou.

Jedným z takýchto nových finančných ústavov, ktoré na začiatku dvadsiatych rokov

---

[1] Štúdia vznikla ako súčasť výstupov z grantového projektu VEGA č. 1/3755/06 Regionálna tlač – jej význam a miesto v historickom vývoji Slovenska.

[2] S problematikou finančného podnikania v samotnom Prešove, najmä s dôrazom na obchodnú činnosť tunajších akciových bánk, od polovice 19. storočia do roku 1948, je možné sa oboznámiť napr. v materiáloch DERFIŇÁK, Patrik: Prešovská banková jednota (1868 – 1924). In: Ročenka Katedry dejín FHPV PU 2003. Ed. Pekár, M. Prešov: Universum, 2003. s. 92-105, MADZINOVÁ, Renáta: Peňažníctvo prvej polovice 20. storočia v Prešove. In: Regionálne dejiny a dejiny regiónov. Ročenka katedry dejín FHPV PU 2004. Ed. Pekár, M. – Derfiňák, P. Prešov: Universum, 2004. s. 183-194, či DERFIŇÁK, Patrik: Prešovská sporiteľňa, účastinná spoločnosť(1845-1923). In: Annales historici Presovienses 6/2006. Ed. Pekár, M. – Derfiňák, P. Prešov: Universum, 2006. s. 169-197.

postupne rozbiehali svoju činnosť, i keď spočiatku iba pomocou nepatrných vkladov, bolo aj Židovské úverné družstvo pre Prešov a okolie. Ako už samotný názov naznačuje, od svojho vzniku roku 1923, malo ambíciu rozvíjať svoju činnosť nielen v samotnom Prešove, ale i po celom Šariši. Mohlo a tu oprieť o veľmi početnú, hospodársky i spoločensky aktívnu, židovskú komunitu. Veď len v samotnom Prešove v roku 1921 tvorila 19,7 % všetkých obyvateľov mesta, pričom v priebehu tridsiatych rokov tento podiel stále stúpal.[3] Preto keď známy prešovský advokát dr. Sigmund Neuwirth podal v jarných mesiacoch roku 1923 u prešovskej sedrie, ako príslušného obchodného súdu, žiadosť o zaevidovanie novej spoločnosti, bol už realizovaný celý rad prípravných krokov. Dňa 11. marca 1923 sa napríklad, v priestoroch patriacich prešovskej ortodoxnej židovskej obci, uskutočnilo zakladajúce valné zhromaždenie. Zišlo sa tu celkovo 157 záujemcov a členstvo, nielen z Prešova, ale prakticky z celého Šariša. Zastúpení boli obyvatelia Sabinova, Lipian, Orlova, Hanušoviec nad Topľou, Lemešian, Plavnice a viacerých ďalších obcí, ktorí nielen že upísali 203 členských podielov, ale za prítomnosti zástupcov komisie American Joint Distribution Committee, H. Gella a N. Biedera, zvolili aj prvého predsedu družstva dr. Karola Ferbsteina. Spolu s ním svoje poverenia dostalo aj 21 členov prvej správnej rady a päť členov dozornej rady.[4]

Počet podielov, ktoré si zakúpili jednotliví členovia, sa pohyboval od 1 do 20 kusov, pričom cena jedného stanovili na 120 Kč. Ak záujemca nemal dostatok prostriedkov na ich okamžité zaplatenie, bolo mu umožnené splácať ich postupne, počas celého prvého roku členstva. Za tieto vložené prostriedky mal každý člen nielen právo na podiel zo zisku, najviac však vo výške 6 % hodnoty podielu ročne, ale aj na poskytnutie úveru za podmienok zakotvených v stanovách spoločnosti. Tento postup mal predovšetkým zvýšiť záujem verejnosti o členstvo v družstve a umožniť tak postupné napĺňanie jeho ambicióznych cieľov. Zakladatelia totiž plánovali okrem zhromažďovania a zhodnocovania vkladov poskytovať napríklad lacné úvery na opravy domov a dielní, z ktorých mnohé boli po prvej svetovej vojne nielen zanedbané, ale neraz aj vážne poškodené. Tiež sa usilovali zabezpečovať potrebný prevádzkový kapitál pre svojich členov, väčšinou obchodníkov a drobných podnikateľov. Ako doplnkovú činnosť, ktorú sa ale nikdy nepodarilo plne rozvinúť, plánovali podieľať sa na vzniku ďalších potravných, úverných či výrobných družstiev, prípadne nakupovať stroje, semená a ďalšie potrebné materiály pre miestnych roľníkov a remeselníkov.[5]

Spočiatku veľmi skromný vlastný kapitál by neumožnil hneď od začiatku plnenie žiadnej z týchto pomerne náročných úloh. Preto prípravný výbor považoval za potrebné požiadať o pomoc krajanov zo zahraničia. Po krátkom jednaní získalo družstvo za veľmi výhodných podmienok rozbehový úver od American Joint Distribution Committeé, ktorého zástupcovia sa zúčastnili už na zakladajúcom valnom zhromaždení. O výhodnosti zahraničnej pôžičky v objeme 239 500 Kč svedčí predovšetkým skutočnosť, že bola zaťažená iba 2,5 % úrokom, pričom až do roku 1927 bola postupne ešte navyšovaná až do výšky viac ako 410 tisíc korún. Pre porovnanie, vkladateľom družstvo v tom čase ponú-

[3] V roku 1921 to bolo 3477 a v tridsiatych rokoch už viac ako 4300 osôb. Bližšie KÓNYA, Peter - LANDA, Dezider: Stručné dejiny prešovských Židov. Prešov: PVT, 1995. s. 38.

[4] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 114/1923

[5] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. Stanovy Židovského úverného družstva pre Prešov a okolie. Obchod s tovarmi znemožňoval družstvu v nasledujúcich rokoch nielen nízky objem vlastného kapitálu, ale i rozhodnutie Ústredného družstva na základe zákona č. 239/1924 Sb. Z. a n. o vkladných knižkách a peňažných ústavoch, ktorým sa zastavoval všetok obchod s tovarmi. Bližšie napr. 150 rokov slovenského družstevníctva – víťazstvá a prehry. Ed. Holec, R. Bratislava: Družstevná únia SR, 1995. s. 94.

kalo 4,5-5 % zúročenie ich peňazí, kým úvery poskytovalo, aj to iba svojim členom, za 8 % ročný úrok. Práve vďaka týmto prostriedkom už prvé výsledky hospodárenia, uzavreté k 31. decembru 1923, znamenali najmä pre členskú základňu príjemné prekvapenie. Napriek veľmi nízkemu objemu vkladov, ktoré sa podarilo získať v priebehu prvých deviatich mesiacov činnosti, iba 18051, 27 Kč, mohli byť poskytnuté úvery v objeme 314 885, 34 Kč. To prinieslo, po odpočítaní nákladov na založenie družstva a jeho prevádzku, čistý zisk 1363, 10 Kč.[6]

Napriek minimálnej hotovosti v pokladnici družstva, iba 276, 42 Kč, tak členská základňa už na prvom riadnom valnom zhromaždení musela rozhodovať o tom, čo urobiť s dosiahnutým ziskom. Správna rada navrhla výplatu prvých 3 % dividend. Jej rozhodnutie podporila aj dozorná rada a právny zástupca družstva s tým, že „.. *vyplatenie dividendy bude pri členoch dôveru k družstvu upevňovať.*“ Hoci v rozsiahlom odôvodnení ďalej vyhlásili, že výplatu výnosov považujú predovšetkým za výbornú propagáciu dosiahnutých úspechov, samotní členovia nakoniec odmietli ponúkané dividendy. Schválili, napriek odporu správy, radšej ponechanie prostriedkov v pokladnici družstva, aby „ .. *spolok náš ďalej silnel, lebo je neslýchané, aby spoločnosť už po pol roku činnosti vyplácala dividendy.*“ [7]

Peniaze zo zahraničia pomohli rýchlo rozbehnúť obchodnú činnosť družstva. O úvery, vzhľadom na kapitálovú slabosť Prešova i celého šarišského regiónu, tu bol vždy značný záujem. Preto všetky prostriedky, ktoré sa družstvu podarilo zhromaždiť, bolo možné opäť rýchlo a za výhodných podmienok ďalej investovať do nových pôžičiek. Stať sa členom družstva tak bolo vzhľadom na možnosť získania úverov i dosahované výnosy finančne zaujímavé. No napriek tomu musela správna rada už v priebehu prvého roku činnosti riešiť množstvo problémov. V prvom rade to boli značné nedoplatky, ktoré jednotliví členovia dlhovali za upísané členské podiely. Na konci roku 1923 sa tak na jednej strane vykazovalo 258 členov so 760 upísanými podielmi, na druhej strane však u 224 z nich boli evidované nedoplatky za podiely v celkovej výške 38 505 Kč. To výrazne znižovalo možnosti poskytovania nových a najmä vyšších pôžičiek a tým aj stabilitu a celkové zárobkové možnosti družstva. Revízna správa, ktorá bola vypracovaná v polovici roku 1924 konštatovala navyše množstvo ďalších nedostatkov. Medzi najzávažnejšie sa radila absencia akéhokoľvek poistenia proti krádeži či vlámaniu. Ako nevyhovujúce bolo vnímané aj obmedzenie prevádzkového času družstva pre klientov na iba dve hodiny denne, v pondelok až piatok.[8]

Vedenie družstva sa preto počas nasledujúcich mesiacov v prvom rade sústredilo na odstraňovanie jednotlivých vytknutých nedostatkov. Súčasne, v silnej konkurencii ostatných úverných družstiev i pobočiek väčších bánk pôsobiacich priamo v Prešove, sa usilovalo získať čo najväčší objem vkladov, ktoré by umožnili ďalej rozširovať obchodnú činnosť. Oboje sa im vďaka celkovému postupnému zlepšovaniu hospodárskej situácie v meste i celom regióne vcelku darilo a už koncom roku 1924 objem vkladov prekročil hranicu 100 tisíc korún. Samotní predstavitelia správnej rady družstva za zvlášť významné považovali, že „.. *dôvera obecenstva k družstvu sa zmnožila*“, keďže z celkového objemu získaných prostriedkov viac ako 80 % tvorili dlhodobejšie vklady na vkladné knižky. Súčasne sa podarilo, aj prostredníctvom dobrých hospodárskych výsledkov, presvedčiť

[6] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 69/1924

[7] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 172/1924, Zápisnica z 1. valného zhromaždenia /6. apríla 1924/ . Ďalším svojim rozhodnutím znížili aj počet členov správnej rady z 21 na 15.

[8] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 172/1924, Správa o revízii

predstaviteľov americkej banky nielen o bezpečnosti vložených prostriedkov, ale i o potrebe ďalších investícií. Vďaka tomu koncom roku 1924 už vklad American Joint Distribution Committeé v prešovskom Židovskom úvernom družstve stúpol na 351 200 Kč.[9]

Aj vďaka novým prostriedkom získaným zo zahraničia sa celkový objem poskytnutých úverov mohol v závere roku 1924 vyšplhať už na sumu 542 456, 61 Kč. Táto skutočnosť sa pozitívne prejavila aj na výnosoch, ktoré družstvo dosiahlo. Podielnici mali na rozdelenie v rámci valného zhromaždenia k dispozícii už 6194, 26 Kč čistého zisku. V zmysle schválených stanov, 20 % tejto sumy použili na dotovanie všeobecného rezervného fondu. Desať percent smerovalo do riadneho rezervného fondu spoločnosti. Majiteľom podielov bolo možné vyplatiť maximálne, 6 % -né dividendy a tak zostávajúcich ešte viac ako tisíc korún, zostalo v špeciálnom dividendovom fonde do ďalších rokov. [10]

Tab. č. 1 Vývin hospodárenia Židovského úverného družstva v rokoch 1925-1928 / údaje sú v Kč./.

Rok	Členovia	Podiely	Vklady	Rezervy	Úvery	zisk	Výnos
1925	392	101 695	229 699,41	2265,71	752 707,89	8100,40	6 %
1926	439	130 030	402 033,86	8833,32	906 825,54	11811,91	6 %
1927	520	150 100	770 850,09	12566,90	1 209 039,00	17393,66	6 %
1928	595	162 975	1 024 036,80	16696,77	1 362 050,00	23270,15	6 %

/Zdroj: ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58, Východný Slovák 1925-1929 /

Druhý rok činnosti družstva bol hodnotený ako veľmi úspešný. Výsledky naplnili správnu radu i členov družstva optimizmom, ktorý sa v nasledujúcich rokoch ukázal ako vcelku opodstatnený. Aj v priebehu ďalších štyroch rokoch totiž stúpal nielen počet členov, ale tiež objem získaných vkladov, poskytnutých úverov, rovnako ako dosahovaný zisk. Základné informácie o hospodárení družstva, ktoré prináša tabuľka č. 1, by sme chceli doplniť iba niekoľkými informáciami, ktoré dokumentujú, že popri dosahovaní čo najlepších hospodárskych výsledkov, sa správna rada v stále väčšej miere sústreďovala na skvalitnenie poskytovaných služieb a súčasne aj na realizáciu rôznych dlhodobých programov. Ich cieľom bolo v prvom rade podporiť sporivosť u svojich členov, pestovať u nich zdravé finančné návyky a súčasne vytvoriť čo najpočetnejšiu skupinu stabilných klientov. Už v roku 1925, práve v rámci skvalitňovania služieb verejnosti, bolo potrebné prijať druhého pracovníka, ktorý mal pomáhať prokuristke Helene Ungárovej viesť obchodnú činnosť a účtovnú agendu družstva. Od 1. mája 1926 sa družstvo stalo členom Sväzu židovských úverných spoločenstiev pre Podkarpatskú Rus a východné Slovensko v Mukačeve, ktorého zástupcovia následne vykonávali v družstve zo zákona vyplývajúcu revíznu činnosť. Podľa ich záverov, družstvo v prvých rokoch svojej existencie pracovalo bez akýchkoľvek strát. Tým sa správna rada dokázala vyhnúť najmä vďaka opatrnosti pri poskytovaní úverov. Každý člen družstva totiž, aby získal pôžičku, musel vlastniť určitý počet podielov. Tie potom, spolu s vkladmi, tvorili súčasne istú formu čiastočného zabezpečenia pre ústav. Do sumy 2000 Kč postačovalo vlastníctvo jedného splateného podielu, za poskytnutú pôžičku však súčasne musel súčasne ručiť aspoň jeden solventný ručiteľ. Ak niekto žiadal o vyšší úver, pri jeho prejednávaní určila správna rada aký počet splatených podielov musí vlastniť, koľko ručiteľov, prípadne aké iné aktíva môže družstvu

[9] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.353/1925, Súvaha k 31.12.1924.

[10] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 353/1925, Správa prešovského Židovského úverného družstva na obchodný rok 1924.

ponúknuť ako záruku za požičané peniaze.[11]

V polovici roku 1926 družstvo ešte stále sídlilo v prenajatých priestoroch v budove evanjelického kolégia. Vzhľadom na stále sa rozširujúcu činnosť sa však prejavovala potreba získať nové, väčšie priestory. Okrem prokuristky a účtovníka už totiž zamestnávalo tiež sluhu, ktorý sa staral o bežnú prevádzku, poštu, čistotu ale i doručovanie zásielok zákazníkom priamo v Prešove. Aj pracovný čas bol rozšírený na šesť hodín denne, aby bolo možné uspokojiť stále rastúci počet klientov. V novembri 1926 už totiž družstvo vykazovalo celkovo 159 dlhodobejších vkladateľov, i keď súčasne je potrebné konštatovať, že iba 26 z nich malo vklady vyššie ako päť tisíc korún. Ako zaujímavý pokus, ako zvýšiť objem dlhodobých zdrojov a tak súčasne aj výnosnosť družstva, bol v tom čase hodnotený rozbiehajúci sa systém tzv. kmeňových vkladov. Išlo o pravidelné mesačné vklady, najčastejšie v objeme 5 Kč, ktoré sa členovia družstva zaviazali ukladať po dobu piatich rokov. Táto i predtým sa objavujúca myšlienka sa aj v tomto prípade ukázala ako veľmi úspešná. Už v priebehu prvých troch mesiacov od vyhlásenia možnosti zapojiť sa do dlhodobého sporenia bolo zaevidovaných prvých 129 vkladateľov.

Podobne ako vklady, ani pôžičky v prvých rokoch nepresahovali často hranicu päť tisíc korún. Z 372 poskytnutých úverov, evidovaných na konci roku 1926, iba 25 prekračovalo túto hranicu. Navyše ani podiel dlhodobých, hypotekárnych pôžičiek nepresahoval hranicu 10 % všetkých poskytnutých pôžičiek. To plne zodpovedalo zámerom správnej rady – poskytovať menšie, krátkodobé no súčasne čo najlepšie kryté úvery, zamerané predovšetkým na rozvoj podnikania. Priemerný úver v roku 1926 predstavoval iba 2405 Kč. O tom, že napriek nižším objemom bola možnosť získania úveru významnou motiváciou pre vstup do družstva svedčí aj skutočnosť, že k 1. decembru 1926 čerpalo úver 75,5 % členov družstva. Niektorí z nich si dokonca stihli požičať aj viackrát, napriek tomu, že úroková sadzba v tom čase dosahovala až 11 a iba vo vybraných prípadoch 10 %.[12]

Vďaka opatrnej obchodnej politike nezaznamenalo družstvo v prvých rokoch svojej činnosti žiadne straty, ani nevykazovalo pochybné pohľadávky. To spolu s relatívne nízkymi nákladmi na prevádzku vytváralo dobré podmienky na ďalší rozvoj. V podobnom duchu sa vyvíjal aj ďalší, už v poradí piaty obchodný rok. Napriek tomu, že sa darilo postupne zvyšovať objem vkladov, ešte rýchlejšie rástol záujem o nové úvery. Takmer dvojnásobne stúpala aj ich priemerná výška, ktorá dosahovala približne 4000 korún. To svedčí o dôvere v celkový hospodársky rozvoj a odvahe aj pomocou väčších pôžičiek rozvíjať jednotlivé formy podnikania. Správna rada však dbala na to, aby splatnosť úverov nepresahovala obdobie 15 mesiacov. V záujme uspokojenia čo najväčšieho počtu členov žiadajúcich nové a nové hoci stále drahšie pôžičky, znížilo družstvo aj svoje rezervné vklady vo veľkých akciových bankách. Objem týchto rezervných vkladov, ktoré súčasne slúžili aj ako istá forma zabezpečenia dôveryhodnosti a schopnosti družstva ručiť za svoje záväzky, klesla kvôli tomu na necelých 13 % objemu všetkých vkladov. Revízna jednota však, po pravidelnej kontrole dôrazne žiadala, aby sa ich úroveň čo najrýchlejšie opäť zvýšila na odporúčaných 15 %.[13]

---

[11] Formy ručenia sa líšili nielen v závislosti od výšky úveru, ale v prvých rokoch činnosti družstva aj od „dobrého mena“ žiadateľa. Na rozdiel od ostatných prešovských družstiev sa v prípade Židovského úverného družstva iba v menšej miere uplatňovalo ručenie nehnuteľnosťami, čo jednak vyplývalo z relatívne nízkych objemov požičiavaných prostriedkov ale súčasne aj zo skutočnosti, že väčšina členov družstva nedisponovala vhodnými nehnuteľnosťami. Bližšie napr. KOTULIČ, Rastislav: Analýza oceňovania a zdaňovania poľnohospodárskej pôdy na území SR. In: Zborník príspevkov z konferencie mladých vedeckých pracovníkov FEM Mladá veda, jej prínosy a perspektívy. Nitra: SPU, 2000. s. 72.

[12] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.870/1926. Revízna správa zo dňa 1.12.1926

[13] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.944/1927.

Neustále rozširovanie obchodov sa premietlo aj do dobrých hospodárskych výsledkov roku 1927. Napriek tomu, že stále pretrvávali ťažkosti so splácaním členských podielov, družstvo dosahovalo veľmi dobré hospodárske výsledky. Okrem maximálnych šesť percentných dividend, mohli byť dotované všetky rezervné fondy a dokonca sa podarilo bez väčších ťažkostí realizovať zníženie rozbehového vkladu americkej banky o 36 000 korún.[14]

Keďže najstabilnejšou časťou kapitálu družstva boli členské podiely a ich dlhodobé päťročné úsporné vklady rozhodla správna rada o vylúčení všetkých nečlenov z aktivít družstva. Tí si takto museli alebo vyzdvihnúť svoje vklady a uhradiť svoje záväzky, alebo si zakúpiť aspoň jeden 120 korunový podiel. Napriek tejto snahe ku ktorej sa pridalo aj zvýšenie vkladových úrokov na 5,5 – 6 % ročne, nepodarilo sa vytvoriť dostatočné zdroje, aby sa mohlo vyhovieť žiadostiam revízorov a vrátiť objem rezervných vkladov na požadovanú 15 percentnú úroveň. Družstvo naďalej poskytovalo predovšetkým krátkodobé zmenkové úvery. Pritom dosahovaný zisk umožňoval stále výplatu maximálnych výnosov podielnikov, ale aj dotovanie všetkých rezervných fondov, platové doplatky pre troch zamestnancov ústavu a tiež poskytovanie finančných podpôr pre miestne charitatívne organizácie. Podarilo sa aj vyhovieť požiadavke na splatenie ďalších prostriedkov poskytnutých zo zahraničia.[15]

Od roku 1929, ktorý je vo všeobecnosti považovaný za začiatok veľkej hospodárskej krízy, sa začínajú, i keď spočiatku iba nepatrne, prejavovať problémy československého i svetového hospodárstva aj na činnosti Židovského úverného družstva. Spočiatku sa, okrem názvu, ktorý od roku 1929 znel Židovské úverné družstvo v Prešove, nič výraznejšie nezmenilo. Revízor Legiojednoty – svazu legionářských družstev v Prahe, ktorej členom sa družstvo stalo mohol oprávnene konštatovať, že „.. *družstvo započalo z malých počátku, avšak cílevědomou organisací, která nejvíce projevuje se ve výchově spořivosti, což dosvědčuje účet 5 Kč úspor, dopracováva se družstvo dobrých výsledků hospodářských*.“[16].

Napriek tomu medzi drobnými podnikateľmi, obchodníkmi i zamestnancami, ktorí tvorili rozhodujúcu skupinu členov družstva bolo badateľné isté napätie. Vzhľadom na zmeny na celoštátnom finančnom trhu správna rada sprísnila podmienky poskytovania nových pôžičiek, záujem o ne však stále stúpal. Zvyšovala sa aj priemerná sumu, ktorú si členovia požičiavali, pričom v závere roku 1929 presiahla už hranicu 5000 Kč, no ani najvyššie pôžičky nepresahovali hranicu dvanásťtisíc korún. Vzhľadom na túto situáciu vedenie družstva preto ťažko nieslo a často kritizovalo skutočnosť, že „ ... *v rozpore k tejto skutočnosti stojí ale chovanie našeho obecenstva, ktoré našu činnosť necení na dosť a pri umiestnení svojich usporených a iných príležitostných vkladoch neberú do ohľadu náš ústav* ...“.[17] Umiestňovanie finančných prostriedkov u konkurenčných ústavov spôsobovalo dosť problémov a vzájomného obviňovania. I keď v roku 1929 boli výsledky hospodárenia stále veľmi dobré, s pomocou vkladov členov uložených u iných prešovských ústavov mohli byť ešte lepšie, kritika sa vystupňovala začiatkom tridsiatych rokov,

---

Revízna správa zo dňa 7.11.1927

[14] Pozvanie na V. výročné valné zhromaždenie. In: Východný Slovák, 7, 1928, č. 10. s. 3. Vklad American Joint Distribution Committeé tak klesol z pôvodných 411 000 Kč na 373 000 Kč.

[15] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.623/1929. Objem záväzkov voči americkej banke klesol začiatkom roku 1929 na 329 000 Kč.

[16] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 121/1930. Správa o revízii.

[17] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 121/1930. Správa správy.

keď tieto peniaze citeľne chýbali. Je zaujímavé, že podobne sa vyjadrovali aj zástupcovia ostatných prešovských ústavov.[18]

Hospodárenie Židovského úverného družstva sa v roku 1929 sa uzavrelo rekordným ziskom, ktorí okrem maximálnych výnosov a dotovania rezervných fondov umožnil aj 5300 korún rozdeliť zamestnancom ako doplatok k ich platom a 3000 kč venovať na dobročinné ciele miestnym spolkom. Súčasne dobré hospodárske výsledky viedli k rozhodnutiu príspevkom v celkovom objeme 10 000 Kč prispieť na výstavbu novej prešovskej nemocnice. Suma sa mala v každoročných splátkach po tisíc korún poukazovať z čistého zisku družstva.[19]

Napriek tomu, že v priebehu roku 1930 sa ešte dôsledky krízy výraznejšie neprejavili, celková neistota sa prejavovala zvýšeným objemom výberov a vkladov i stále väčším záujmom o nové úvery. Dosiahnutý hospodársky výsledok, najlepší v dovtedajšej histórii ústavu, umožnil nielen vyplácať výnosy, dotovať rezervné fondy a prispieť značnou sumou na zlepšenie platov zamestnancov, ale opäť umožnil trojtisícovou dotáciou podporiť viaceré charitatívne spoločnosti v Prešove.[20]

Obchodný rok 1931 priniesol ďalšie zhoršovanie hospodárskej situácie na celom Slovensku a tým i nové starosti pre správnu radu družstva. Kríza naplno doľahla aj na obyvateľov Prešova a okolitých obcí. V prvom rade väčšina členov družstva výrazne meškala so splátkami poskytnutých úverov. To, že kríza vážne skomplikovala obchodnú činnosť, vyplývalo so samotnej štruktúry jeho členov. Zo 752 členov bolo 486 obchodníkov a malých živnostníkov. Ďalších 40 prevádzkovalo voľné živnosti, 28 zasa podomový obchod. Necelých desať percent členskej základne tvorili robotníci (48) a roľníci (32). Významnú, vyše sto člennú skupinu členov tvorili zamestnanci verejných a štátnych inštitúcií, prípadne rodinní príslušníci. Medzi vkladmi stabilne prevažovali drobné vklady, iba 45 členov disponovalo sumou vyššou ako 5000 Kč. Aj v rámci týždenných vkladov vkladov dominovala kategória 5-50 Kč, len dvadsať členov si šetrilo viac ako 50 korún týždenne. Úročenie bolo stanovované, v závislosti od objemu a viazanosti vkladu v intervale 4,5-6 % ročne. Úvery členom poskytovali za 8-11 % úrok, pričom až na niekoľko drobných výnimiek sa pohybovali v rozmedzí 500 – 5000 Kč. V priebehu roka 1931 však správna rada, vzhľadom na ťažkosti členov so splácaním, väčšinou iba predlžovala splatnosť starších pôžičiek. Nové úvery nepresahovali 10 % zo všetkých pôžičiek. Napriek tomu, správna rada musela prvý krát v histórii odpísať nedobitné pohľadávky. I keď ich objem 3660 Kč nebol vysoký a revízor i valné zhromaždenie hodnotilo rok ako uspokojivý, správna rada prijala niekoľko dôležitých opatrení. V prvom rade sa ešte sprísnili podmienky na získanie nových úverov. Súčasne, v snahe udržať si čo najviac prostriedkov na nepredvídateľné účely, obmedzila sa na minimum podpora dobročinnosti a veľká časť zisku sa ponechala nerozdelená, pre potreby roku 1932.[21]

Tabuľka č. 2 Vývin hospodárenia Židovského úverného družstva v rokoch 1929-1934 / údaje sú v Kč./.

Rok	Členovia	Podiely	Vklady /Kč/	Rezervy /Kč/	Úvery /Kč/	Zisk /Kč/	Výnos
1929	663	1529	1 469 522,51	24536,57	1 650 601,90	31061,06	6%
1930	708	1646	1 698 937,64	34134,87	1 927 239,35	34435,33	6%
1931	772	1751	1 533 603,40	44809,77	1 666 848,40	33101,89	6%

[18] Väčšie rozdiely v úročení vkladov však medzi družstvami neboli. Roľnícka vzájomná pokladnica ponúkala v tom čase úroky z vkladov na vkladných knižkách 5,75 % a na bežných účtoch 5,5 %. Živnostenský úverný ústav príjmal vklady na 5-6 %. Podrobnejšie ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Živnostenský úverný ústav, 608, B II 303, kr. 60. č. 221/1930. Zpráva správy.

[19] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 235/1930

[20] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 266/1931

[21] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 231/1932

1932	796	1796	1 635 447,18	53637,77	1 524 553,10	17718,99	3%
1933	854	1890	1 535 706,71	58887,55	1 756 361,75	16956,76	3%
1934	874	1900	1 638 340,03	64372,78	1 767 139,00	15944,55	4%

/Zdroj: ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58, Východný Slovák 1929-1934/.

Do veľkej miery na opatrné správanie vplývala, okrem dôsledkov samotnej hospodárskej krízy, aj snaha americkej banky stiahnuť zo Židovského úverného družstva čo najväčšiu časť svojho vkladu. Jeho výška v priebehu roka postupne ďalej klesala, čo odčerpávalo lacné zdroje ktoré bolo možné ďalej požičiavať členom. Súčasne to nútilo správu družstva hľadať nové vklady i úspory, čo však bolo vzhľadom na celkovú hospodársku situáciu nesmierne zložité.[22]

Značná nestabilita vo finančnej a podnikateľskej sfére nútila vedenie družstva k zvýšenej opatrnosti aj v nasledujúcom roku. Hoci sa vďaka propagácii i záujmu o nové úvery darilo získavať nových členov a úspešne sa rozbehol aj ďalší cyklus sporivých päťročných vkladov, na druhej strane dochádzalo k vyplácaniu značných objemov prostriedkov. Viac ako 350 tisíc korún si vybrali členovia, ktorým sa končilo ich päťročné sporenie a takmer stotisíc korún muselo byť vrátených aj americkým vkladateľom. Na ich vkladovom účte zostalo posledných 16 tisíc korún, ktoré však boli tiež likvidované počas nasledujúceho roka. Tento značný odliv prostriedkov spôsobil, že nové úvery sa členom poskytovali iba vo veľmi obmedzenej miere. A napriek tomu, že sa pri ich pridelení žiadali už dvaja či dokonca traja solventní ručitelia, v novembri 1932 bolo už v bilanciách celkovo sedem pôžičiek vykazovaných ako problémové a neskôr pribúdali ďalšie. Rastúce ťažkosti s inkasovaním poskytnutých peňazí i úrokov z úverov viedli k tomu, že správna rada v priebehu roka postupne obmedzovala poskytovanie pôžičiek a peniaze, ktoré členovia napriek ťažkostiam predsa len do pokladne ústavu splácali, umiestňovala radšej na účty do veľkých bankových ústavov.[23]

Táto opatrná politika sa odrazila nielen na výraznom poklese čistého zisku a vyplácaných dividend za rok 1932 na polovicu v porovnaní s predošlým rokom, ale vyvolávala aj veľkú nespokojnosť členov družstva. Tí v takomto spôsobe podnikania videli zo strany správnej rady „zradu“, pričom pri obrane vlastných záujmov nebrali ohľady na celkový záujem družstva. Stret týchto záujmov sa prejavil na valnom zhromaždení začiatkom roku 1933, kde si správna rada dokázala obhájiť svoje stanovisko, i keď v zápisnici sa konštatovalo, že: „.. veľká časť členov družstva, najmä malých obchodníkov a remeselníkov, je v dôsledku krízy i následkom tvrdo vymáhaných daní a poplatkov finančne úplne zruinovaná. A takéto oslabenie základnej a najsilnejšej skupiny členskej základne sa nutne prejavilo na výsledkoch i obchodnej činnosti družstva.“ Hoci vedenie družstva nezabudlo neustále pripomínať svojim členom, že na rozdiel od veľkých bánk po celom Československu neprestalo úplne s poskytovaním aj drobných úverov, na druhej strane nemohlo poprieť, že v záujme zachovania dostatočnej likvidity družstva bolo nútené výrazne obmedziť malé krátkodobé pôžičky a takmer úplne prestať s poskytovaním väčších úverov na dlhšie obdobie.[24]

O zložitej situácii v ktorej sa nachádzalo vedenie družstva i jednotliví jeho členovia svedčia aj závery revíznej správy z augusta 1934. I keď zástupca revíznej jednoty konšta-

[22] K 31. decembru 1931 už americký vklad v družstve dosahoval výšku už iba 113 000 Kč. Bližšie: Židovské úverné družstvo. In: Východný Slovák, 11, 1932, 7. s. 4.
[23] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.347/1933.
[24] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.318/1933. Výročná správa za rok 1932

toval, že vzhľadom na celkový hospodársky stav panujúci v republike stav družstva nie je kritický a straty, ktoré sa objavujú z nedobytných úverov bude možné kryť z vytvorených rezerv, súčasne musel evidovať už 69 prípadov dlhodobejšieho nesplácania úverov v celkovom objeme 148 943 Kč. Ako však zdôraznil, družstvo naďalej poskytuje svojim členom nové pôžičky, no iba v malých objemoch. Navyše museli byť kryté dvoma a viac solventnými ručiteľmi. Celkové obmedzenie obchodnej činnosti i vynútené odpisovanie stratových pohľadávok viedli v obchodnom roku 1934, v porovnaní s predošlými obdobiami k ďalšiemu poklesu zisku.[25]

Až pri hodnotení obchodnej činnosti v roku 1935 mohla správna rada pred zhromaždenými členmi družstva konečne konštatovať, že „ ... *vidíme už náznaky, že posledný bod krízy predsa je už prekonaný. Hospodársky život v Československu i ostatných krajinách vyspelého sveta sa síce pomaly, ale predsa len začal zlepšovať*." Zavádzanie rôznych centrálnych opatrení v podobe monopolov a moratórií síce viedlo k postupnej stabilizácii celkovej situácie, na druhej strane však priniesli veľké straty a obmedzenia pre drobných obchodníkov a živnostníkov. V tomto smere bolo v rámci mesta i celého šarišského regiónu silne postihnutá najmä skupiny malých podnikateľov združených v Židovskom úvernom družstve a Živnostenskom úvernom družstve. Správne rady oboch ústavov pritom boli vo vzťahu k vlastným členom nútené konštatovať, že napriek silnej propagácii nemali v čase krízy družstevné myšlienky medzi živnostníkmi dostatočnú podporu. V oboch družstvách sa živnostníci usilovali stať členmi iba s cieľom rýchlo získať čo najvyššiu pôžičku a najmä v prípade Židovského úverného družstva objem získaných vkladov ani zďaleka nezodpovedal počtu ani možnostiam židovského obyvateľstva v Prešove. Napriek tomu sa vďaka úsiliu všetkých členov správnej rady podarilo zvýšiť obrat družstva a do istej miery aj úroveň vkladov, dosiahnutý zisky i výška vyplácaných úrokov z podielov zostala na rovnakej úrovni ako v predošlom roku.[26] K podobným záverom a hodnoteniu správania sa členskej základne dospeli aj predstavitelia ostatných družstiev pôsobiacich v Prešove. Konštatovalo sa, že živnostníci, menší miestni výrobcovia a obchodníci sú často členmi dvoch i troch družstiev súčasne. Pritom neraz úver získaný v jednom z nich okamžite používajú iba na splatenie dlžoby v druhom družstve. Na samotný rozvoj ich podnikania im už následne nezostávali žiadne prostriedky.

Bez výraznejších zmien prebiehala činnosť družstva aj v nasledujúcom obchodnom roku 1936. Ťažkosti spôsobovala istá stagnácia v počte členov a súčasne aj problémy s udržaním dostatočnej likvidity, vzhľadom na potrebu vyplácania značných objemov peňazí v súvislosti s ukončením ďalšej veľkej skupiny päťročných úsporných vkladov. Išlo o ukončenie už druhého cyklu týchto sporivých programov, ktoré sa osvedčili. No i keď do značnej miery pomáhali udržiavať stabilitu v oblasti vkladov, vedenie družstva muselo v obdobiach, keď dochádzalo k výplate značných objemov nasporených prostriedkov, bojovať o to, aby si zákazníci otvárali nové účty na ďalší päťročný sporiaci cyklus. V konkurencii ostatných prešovských úverných družstiev a pobočiek veľkých akciových bánk to nebolo jednoduché, napriek tomu sa to predstaviteľom Židovského úverného družstva vcelku darilo. Objem poskytnutých úverov, i získaných vkladov, pomaly, ale predsa len stúpal. O vtedajšom dobrom stave družstva svedčí aj skutočnosť, že Legiojednota, ktorej revízori vykonávali v družstve pravidelné kontroly, ponúkla správnej rade možnosť čerpania úveru vo výške 200 tisíc korún na ďalšie rozšírenie obchodných aktivít. Družstvo nikdy predtým úvery od iných bánk či družstiev nečerpalo a tak jeho predstavi-

[25] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.258/1935.
[26] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č.223/1936

telia aj túto ponuku, napriek prijateľným podmienkam odmietlo.[27]

Hospodárenie družstva i väčšiny jeho členov bolo stabilné počas celého roku 1937. Postupne stúpali vklady na účtoch i vkladných knižkách (o 18 % v porovnaní s predošlým rokom), rovnako ako na sporiacich účtoch (o 14 %). Správna rada však začiatkom roku 1938, vo svojej správe prednesenej na pravidelnom valnom zhromaždení podielnikov, bola nútená konštatovať, že *„.. i keď dôvera v židovských kruhoch k nášmu družstvu je stále veľká, súčasne ale znamenie hospodárskeho porozumenia našej klientely, ktorá si je vedomá historickej doby našeho národa i jeho nie ľahkej situácie ukazuje, že len svojpomoc a solidarita môže vlastným záujmom osožiť.“*[28]

Bola to stále komplikovanejšia politická situácia v zahraničí ale i na Slovensku, ktorá viedla v samom závere tridsiatych rokov k celkovej stagnácii a následne úpadku družstva. Za rok 1937 boli ešte z dosiahnutého zisku 18 076, 10 Kč vyplácané 4% dividendy. No už v nasledujúcom obchodnom roku celkový objem aktív družstva klesol o štvrtinu. V celom jeho priebehu dochádzalo k odlivu vkladov, viacerí členovia, vrátane dlhoročného predsedu družstva dr. Ferbsteina, odišli do zahraničia. Za rok 1938 družstvo vykázalo čistý zisk iba vo výške 1294, 50 korún. Dosiahnuté výsledky boli prezentované na XVI. Riadnom valnom zhromaždení. Ako hlavný dôvod vedúci k poklesu obchodnej činnosti, vkladov i poskytovaných úverov boli správnou radou označené politické otrasy, ktoré viedli k výberom väčších objemov ešte pred vyhlásením moratória. Následný nedostatok zdrojov i celková neistota na finančnom trhu znemožňovali poskytovanie pôžičiek členom, i keď záujem o ne stále pretrvával.[29]

Židovské úverné družstvo sa dostalo do podobnej situácie, v akej sa nachádzali mnohé menšie finančné družstevné organizácie v celej republike. Neprehľadná situácia v obchode i priemysle a súčasne nutnosť vyplácať značné objemy vkladov, viedli predovšetkým k snahe inkasovať staršie poskytnuté úvery. Takto získané prostriedky ukladalo vedenie na účtoch u väčších bánk. Snaha o bezpečné a najmä likvidné ukladanie prostriedkov však súčasne výrazne obmedzovala zárobkové možnosti jednotlivých družstiev, čo viedlo k výraznému zhoršeniu hospodárskych výsledkov. Pokles v tomto smere zaznamenali aj ostatné prešovské úverné družstvá. Napríklad tunajší Živnostenský ústav, ktorý bol krízou relatívne najmenej postihnutý, zaznamenal v rokoch 1938 a 1939 pokles čistého zisku v porovnaní s predošlým období o viac ako 10 %.[30]

Napriek zhoršeniu hospodárskej a najmä finančnej situácie, poklesu či stagnácii vkladov, žiadne z družstiev pôsobiacich v Prešove, s výnimkou práve Židovského úverného družstva, nezaznamenal pokles počtu členov. Podobne ako v časoch hospodárskej krízy, na začiatku tridsiatych rokov 20. storočia, dochádzalo skôr k opačnému javu. Počet členov jednotlivých úverných družstiev nielen v samotnom Prešove, a súčasne záujemcov o nové pôžičky, naopak mierne stúpal. V prípade Židovského úverného družstva však celkový pokles počtu členov bol veľmi zreteľný.

---

[27] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 175/1937. Z valného zhromaždenia, 21. februára 1937.

[28] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 225/38 Správa z valného zhromaždenia 13.3.1938.

[29] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. č. 368/1939 Valné zhromaždenie 26. marca 1939.

[30] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Živnostenský úverný ústav, 608, B II 303, kr. 60. č. 252/1940.

Tabuľka č. 3. Prehľad členskej základne a podielového kapitálu Židovského úverného družstva v rokoch 1937-1940.

Členská základňa	1937	1938	1939	1940
Počet členov družstva	949	917	869	806
Počet splatených podielov	1915	1738	1713	1559

(Zdroj: ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58, Šariš 1937-1938).

Pokles počtu členov spočíval nielen v odchode niektorých z nich do zahraničia, ale tiež v stúpajúcej nedôvere k politickej situácii v krajine. Udalosti rokov 1939 a 1940 ukázali, že nedôvera bola v mnohom ohľade oprávnená. V marci 1940, na poslednom riadnom valnom zhromaždení členov družstva, muselo už jeho vedenie konštatovať, že : „.. *doba, ktorá sa stala neistou pre viacerých komitentov, dĺžnikov a vkladateľov v ich existenciách vyhrážaných, ukázala sa ja pri našom obchodnom vedení v minulom roku. Usilovali sa sme sa, aby sme mali väčšiu mobilitu, aby sme mohli uspokojiť nervozitu našich vkladateľov, ktorí vybrali aj značnejšie obnosy zo svojich vkladov*.“[31]

Snaha čo najviac chrániť predovšetkým záujmy vkladateľov, výplatou ich vkladov, bola zreteľná najmä vo vzťahu k už realizovaným, alebo ešte pripravovaným zákonom, ktoré riešili postavenie židovského obyvateľstva. Neistota panujúca v oblasti podnikania, i stavu majetku jednotlivých klientov Židovského úverného družstva, viedla k ďalšej výraznej redukcii jeho obchodnej činnosti a najmä poskytovania úverov. Napriek tomu sa správna rada usilovala udržať družstvo nielen v zisku, ale aj s vyrovnanými pohľadávkami voči štátnym i verejným inštitúciám. Hospodárenie družstva schválila aj revízia Živnozväzu, ktorý sa stal novou kontrolnou organizáciou pre činnosť aj tohto družstva.

Stagnácia v činnosti družstva, resp. postupné obmedzovanie obchodných aktivít trvali prakticky po celý rok 1940, pričom konečné rozhodnutie o ďalšom osude prešovského Židovského úverného družstva padlo v decembri 1940. Na základe dekrétu ministerstva financií zo dňa 2. decembra 1940 bolo nariadenie splynutie tohto družstva s Živnostenským úverným ústavom, družstvom s obmedzeným ručením v Prešove.[32] Oficiálnym dôvodom zlúčenia, uskutočneného na základe ods. 1 § 7 vládneho nariadenia č. 111/1939 Sb. zákonov, bolo úsilie zjednodušiť situáciu v slovenskom peňažníctve, kde na zmenšenom slovenskom území existovalo priveľa, navyše kapitálovo nedostatočne vybavených, finančných ústavov. Na základe týchto rozhodnutí sa oba ústavy dohodli na zlúčení podľa stavu svojho majetku k 1. januáru 1941. Pritom bez ohľadu na majetok, aktíva i pasíva Židovského úverného družstva sa hodnota všetkých jeho podielov znížila zo 120 Kč na 1 Ks. Tieto nové, korunové podiely už Živnostenského úverného ústavu, boli vydané členom preberaného ústavu bez akýchkoľvek iných požiadaviek a nárokov. V odôvodnení sa ako hlavný dôvod tohto preúčtovania, vedúceho k faktickej likvidácii podielovej istiny preberaného družstva, uvádzala potreba rešpektovania príslušných predpisov týkajúcich sa židovského obyvateľstva. Dôležité bola najmä dodržanie podmienky, aby preúčtovaním hodnoty podielovej istiny Židovského úverného družstva v Prešove nezískal aj Živnostenský úverný ústav charakter židovského podniku.

Vedenie Živnostenského úverného ústavu sa tak muselo aj prostredníctvom zníženia nominálnej hodnoty podielov vysporiadať s prevzatím 635 židovských členov preberaného ústavu, ale aj 135 kresťanských podielnikov, ktorí tiež stratili takmer celú hodnotu

[31] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. Valné zhromaždenie 10. marca 1940. s. 672.

[32] ŠA Prešov fond Krajský súd, firemné oddelenie, Židovské úverné družstvo, 605, B II 291, kr. 58. Na základe dekrétu ministerstva financií č. 14531/40-IV/16/6.

svojich členských podielov. Navyše správna rada vylúčila 94 členov Židovského úverného družstva vlastniacich 316 členských podielov, ktorí boli už aj predtým podielnikmi Živnostenského úverného ústavu. Po takýchto preúčtovaniach a úpravách sa novými členmi Živnostenského úverného ústavu stalo celkovo 770 podielnikov s 1499 podielmi v hodnote 1499 Ks. Ich možnosť ovplyvňovať riadenie, činnosť alebo hospodárenie preberajúceho družstva tak bola minimálna. Napriek týmto opatreniam pomer nežidovského – árijského voči židovskému kapitálu zostal aj po zlúčení 106609 Ks : 58790 Ks.[33]

Pri vytváraní záverečnej bilancie Židovského úverného družstva je pri jednoduchom porovnaní položiek aktív a pasív možné konštatovať, že preberajúci ústav bol približne trojnásobne väčší ako preberané družstvo. Pri hodnotení bilancie Židovského úverného družstva však treba vziať do úvahy viac ako dvojročnú stagnáciu jeho činnosti vyvolanej sčasti hospodárskymi, no najmä politickými zmenami v spoločnosti, obmedzovanie poskytovania nových úverov a predovšetkým úsilie v maximálnej možnej miere vyplácať vklady svojim členom. Objem poskytnutých úverov v decembri 1940 (668 817, 20 Ks) tak napríklad predstavoval iba o niečo viac ako tretinu stavu z roku 1934. Rovnaká situácia bola aj v oblasti vkladov (686 394, 20 Ks). O približne vyrovnanej kapitálovej sile oboch ústavov v predošlých obdobiach svedčia najmä položky, ktoré natoľko nepodliehali prudkým výkyvom. Ide napríklad o splatenú podielovú istinu a rezervné fondy. Tu pred zlúčením vykazoval Živnostenský úverný ústav podiely za 161 300 Ks a rezervy 88997, 50 Ks (spolu 250 297,50 Ks), kým Židovské úverné družstvo podiely za 187 080 Ks a rezervy vo výške 73 865, 50 Ks (spolu 260 945, 50 Ks).

Rok 1940 znamenal koniec úspešného pôsobenia Židovského úverného družstva v Prešove. To počas sedemnástich rokov svojej činnosti dokázalo podporou sporivosti a poskytovaním malých a stredných úverov podporovať nielen rozvoj podnikania a zamestnanosť v Prešova a okolí, ale každoročne poskytovalo zo svojho čistého zisku podporu rôznym charitatívnym a školským organizáciám čím prispievalo k rozvoju spoločenského života v meste. I keď družstvo už vo svojom názve vyčlenilo okruh svojich budúcich členov, neuzatváralo brány ani pre príslušníkmi iných konfesií. I keď boli vo výraznej menšine, mnohí z nich vlastnili podiely družstva a využívali jeho služby až do roku 1940.

Záverečnú, aj keď nie veľmi príjemnú bodku za pôsobením tohto úverného družstva, priniesol však až rok 1948. Vzhľadom na nedostatok voľných zdrojov, nízky objem vlastného kapitálu a súčasne rýchly rozvoj obchodnej činnosti Živnostenského úverného ústavu v povojnovom období, stúpal v priebehu rokov 1945-1947 záujem vyriešiť situáciu s korunovými podielmi, ktoré boli dedičstvom po nútenej fúzii s prešovským Židovským úverným družstvom. Majitelia týchto podielov boli oficiálne vyzvaní, aby doplatili ešte po 99 korún za každý podiel a aby tak doplnili ich hodnotu na stanovami požadovaných sto korún. Prevažná väčšina pôvodných židovských členov družstva však zahynula v koncentračných táboroch a tí, ktorí sa do Prešova vrátili s pobúrením odmietli znovu doplatiť už raz splatené cenné papiere. K doplneniu hodnoty problematických podielov tak nakoniec nedošlo. Preto boli všetky jednokorunové podiely bez náhrady likvidované. To viedlo k poklesu členskej základne Živnostenského úverného ústavu o 675 členov a 1182 podielov na 1889 členov s 3534 plne splatenými podielmi.[34] Táto strata však bola vyrovnaná príchodom nových podielnikov a po odchode väčšiny Židov z Prešova už akti-

[33] ŠA Prešov, fond Krajský súd Prešov, firemné oddelenie, 608, B II 303, kr. 60. Záverečná zápisnica zo zasadania Židovského úverného družstva zo dňa 2.decembra 1940.

[34] ŠA Prešov, fond Krajský súd Prešov, firemné oddelenie, 608, B II 303, kr. 60, č. 1951/48. Otázky riešenia stavu členskej základne a podielovej istiny.

vity súvisiace s pôvodným družstvom neboli riešené.

Summary

From the past of the Jewish Credit Society for Presov and its surroundings /1923-1941/

The presented material offers a closer look at the activities of one of the credit societies in the town of Presov during the interwar period. From its humble beginnings the Jewish Credit Society for Presov and its surroundings developed into the acknowledged and respected institution providing services to many local, in particular Jewish businessmen as well as citizens. Consequently, the profits of the Society were used to finance various cultural and charity projects. A promising expansion of the Society was ceased by the political events concerning World War II and the relevant anti-Jewish measures. The property of the Society was thereafter transferred to other local institutions and its members were deported to concentration camps.